

John-Paul Himka

Den ukrainska nationen på Lenins, Hitlers och Stalins tid

Från *Europe Solidaire Sans Frontières* 10 juli 2023

[Artikelförfattaren är en ukrainsk-kanadensisk historiker]

I likhet med många andra nationer hoppades ukrainarna kunna använda upplösningen av imperieordningen efter Första världskrigets för att upprätta en egen stat. Fastän finnarna, esterna, letterna, litauerne och polackerna lyckades med denna uppgift, och andra östeuropeiska nationer bildade federationer (Tjeckoslovakien och Jugoslavien), misslyckades Ukraina med att uppnå oberoende. Men det fanns vad man skulle kunna kalla ett historiskt tröstpris. Bolsjevikernas ledare Lenin insisterade, i strid med viljan hos partimajoriteten, att de ukrainska nationella strävandena måste erkännas. Detta erkännande kom i formen av en sovjetukrainsk republik. Lenin framhärskade också när det gällde nationell anpassning, vilken i Ukraina helt naturligt tog formen av ukrainisering.

Ukrainiseringen varade inte länge, ungefär ett årtionde, men det var en tid av väldig kulturell produktivitet. Redan innan kriget och revolutionen hade den ukrainska nationella kulturen tagit väldiga kliv, även om de var begränsade till Galizien. En mycket professionell ukrainsk dagspress hade uppstått, världslitteraturens skatter översattes till ukrainska, originallitteratur på det ukrainska språket blomstrade, en feministisk rörelse uppstod och motsvarigheten till en vetenskapsakademi grundades i Lviv.

Men den intensiva kreativiteten i Sovjet-Ukraina på 1920-talet var helt enkelt fantastisk. Historikern Mykhailo Hrushevsky fortsatte att arbeta på sitt livsverk, en ukrainsk historia i flera band som nyligen har översatts i sin helhet till engelska. Han och andra framstående ukrainska akademiker vid den ukrainska vetenskapsakademin producerade talrika och värdefulla volymer om ukrainsk etnografi, lingvistik och historia. Den vetenskapliga metoden var av högsta kvalitet, och Ukrainaforskare konsulterar fortfarande regelbundet dessa studier. Men det fanns så mycket mer, inklusive avantgardelitteratur, film, teater och konst. Den kulturella iver som ukrainiseringen frambringade gjorde starkt intryck på ukrainarna i Galizien, som vid denna tid blivit en del av Polen. Sovjetvänligheten var en viktig trend i 1920-talets

Galizien, och många av dess utbildade ukrainare flyttade till Sovjet-Ukraina för att få anställning och utlopp för sin kreativitet. Det hade varit fint om detta kunde ha fått fortsätta.

I stället stabiliserade Stalin sin kontroll över partiet, kullkastade den leninistiska nationalitetspolitiken och undertryckte den ukrainska renässansen med exempellös brutalitet. Nästan utan undantag blev galizierna som kommit till Sovjet-Ukraina avrättade. Och samma öde mötte den överväldigande majoriteten av de författare, konstnärer och akademiker som varit aktiva under 1920-talet, liksom de partimedlemmar som hade möjliggjort deras arbete. En del sköt sig själva hellre än att vänta på att bli gripna. Medlemmar och prästerskap i den ukrainska oavhängiga ortodoxa kyrkan, en radikalt demokratisk och humanistisk förnyelse av den östortodoxa tron, avrättades eller skickades till arbetsläger. Många andra ukrainare, som kategoriserades som "kulaker" eller "folkets fiender", deporterades till gulagläger eller speciella bosättningar. Ukrainiseringen var redan en död bokstav när den officiellt avslutades 1933. Ett vårdslöst och hänsynslöst projekt för kollektivisering ledde till en svältkatastrof 1932-33 som resulterade i ungefär fyra miljoner invånares död i Ukraina. Fastän svälten drabbade även andra regioner av Sovjetunionen, utsattes Ukraina för särskilt grym behandling som en del i undertryckandet av ukrainska strävanden.¹

Stalins brott utplånade fullkomligt sovjetvänligheten i Galizien. Det fanns fortfarande en ukrainsk vänster i regionen, men den sökte inte längre efter förening med det reellt existerande Sovjet-Ukraina. Och högern växte. Organisationen för ukrainska nationalister (OUN) grundades 1929. Den lockade speciellt de frustrerade veteranerna från den ukrainska kampen för oberoende samt studentungdomen och akademikerna som utsattes för diskriminering i mellankrigstidens Polen. Till att börja med vände dessa nationalister blickarna mot det fascistiska Italien för inspiration, men från 1933 vände de sig alltmer mot Tyskland, där nationalsocialisterna just hade kommit till makten. Hitler var antisovjetisk och antipolsk, uppenbarligen deras fienders fiende. Fascinationen inför denna möjliga allierade ledde till en intensiv antisemitism och främlingsfientlighet i OUN, liksom till fantasier om våld och erövring.

Efter att Stalin allierat sig med Hitler 1939 blev det möjligt för honom att annektera "Västukraina" som en del av Ukrainska SSR. Det vildsinta våldet och massdeporteringarna under tjugoen månader av sovjetiskt styre i Galizien, vilka inkluderade morderna på omkring tio tusen politiska fångar, släckte varje glöd av kvarvarande prosovjetisk sympati hos den ukrainska befolkningen. Alla tidigare existerande ukrainska sammanslutningar – scoutorganisationen, kreditkassor, musiksällskap eller vad det nu gällde – upplöstes. Samma sak med den tidigare existerande ukrainska pressen och alla politiska partier. Den enda ukrainska organisation som överlevde tsunamin av repression var OUN, vars kadrer hade erfarenhet av två årtionden av underjordisk konspiratorisk verksamhet. När OUN:s förmenta allierade, Nazi-Tyskland, invaderade Sovjetunionen 1941, gjorde organisationen verklighet av sina mordiska planer, spelade en betydande roll för Förintelsen och etnisk rensning av icke-ukrainare, inklusive tiotusentals polacker.

Röda armén återerövrade hela Ukraina sommaren 1944. De möttes av ett antisovjetiskt uppror lett av OUN som tog år att undertrycka, och naturligtvis krossade de resningen med all sedvanlig grymhet och måttlöshet. Det antisovjetiska upproret vann många nya rekryter till OUN,

---

¹ Det råder fortfarande stora meningsskiljaktigheter om den stora svälten i Ukraina – *Holodomor* – bland historiker, där ryska historiker framhäver misstag, missväxt och andra faktorer, medan ukrainska historiker menar att hungersnöden var ett folkmord iscensatt av Stalin-regimen, dvs hade politiska orsaker. Se svenska Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/Ukraina#Svältkatastrof_och_industrialisering

av vilka de flesta åtminstone kom att tillbringa många av de kommande åren av sina liv i gulaglägren.

Översättning från engelska: Jan Czajkowski

Lästips (Ukrainas historia under och efter ryska revolutionen)

Benny Andersson: [Ukraina i väntan på bolsjevikerna](#)

Hanna Perechoda: [När bolsjevikerna bildade en sovjetrepublik i Donbass](#) och [Bolsjevikerna och frågan om östra Ukraina \(1917-1918\)](#)

Zbigniew Marcin Kowalewski: [Erövringen av Ukraina och den ryska imperialismens historia](#)

Vi kommer senare publicera fler texter som rör olika aspekter av Ukrainas historia.

Tidsdokument:

Leo Trotskij: [För ett fritt oberoende Sovjetukraina](#) (1939)

Böcker:

Marko Bojcun: *The Workers' Movement and the National Question in Ukraine 1897-1918* (2022)

Stephen Velychenko, *Painting Imperialism and Nationalism Red: The Ukrainian Marxist Critique of Russian Communist Rule in Ukraine 1918-1925* (2015)

Yuliya Yurchenko, *Ukraine and the Empire of Capital: From Marketization to Armed Conflict* (2017)

Anne Applebaum, *Röd hungersnöd – Stalins krig mot Ukraina* (2020) (Om Holodomor)